

Posudek diplomové práce Bc. Pavlíny Brabcové

Komunikace žáků staršího školního věku při skupinové práci

1. Koncepce práce

Diplomantka Pavlína Brabcová předkládá podnětnou a široce zaměřenou sondu do vzájemné žákovské komunikace na druhém stupni ZŠ (8. ročník). Ve výzkumu postupovala cestou intervence, kdy pro žáky jedné třídy připravila podněty – pracovní listy do předmětu český jazyk a literatura. Žáky pak při dvou různých příležitostech rozdělila do skupin a nechala je s nimi kolektivně pracovat. Zvukovou stránku komunikace nahrávala a posléze analyzovala jednak z hlediska týmových rolí, jednak z hlediska množství (délka replik) a kvality projevu (typy replik a jejich vztahy, jazykové variety, humor). Dále částečně zapojila reflektivní dotazníky. Mezi prvním a druhým kolem sběru dat se diplomantka musela vypořádat s překotným přechodem z prezenční na distanční výuku. Výzkumný záměr úspěšně upravila bez větší koncepční ztráty, naopak nasbírala cenná data k žákovské online komunikaci. Práce je důkladně odvedená a vytyčuje si jasné otázky. Analýzy jsou komplexní, struktura analytické části má pevný řád.

Určité nešvary v celkovém pojetí práce pramení z dvojího zaujetí diplomantky, která se na nasbíraná data dívá nejen klinicky coby teoretička komunikace, ale i prakticky coby iniciátorka pedagogické situace. Konverzační aj. analýza je tak místy prokládána hodnotícími glosami o tom, co se mohlo udělat lépe ve smyslu pedagogického zadání i žákovského plnění úkolů. To však neodpovídá vytyčeným cílům práce. V těchto momentech se navíc autorka příznačně odchyluje od akademického psaní, které jinak ovládá, a sklouzává spíše do učitelského rejstříku, např.: „*Skupina stráví velké množství času vyprázdňenými řečmi mimo téma, zbytečnými dotazy založenými na nepozornosti, chudými výpověďmi majícími opakující se charakter.*“ (s. 74)

Pokročilejší výzkumný text by se ideálně zaměřil na pouhý zlomek z široké plejády aspektů komunikace, jež autorka v práci komentuje, definoval by výzkumnou nejistotu a analyticky by se dostal do větší hloubky. Široké zaměření této diplomové práce má však své jasné opodstatnění v tom, že vzájemná žákovská komunikace je, na rozdíl od komunikace žák–učitel, v českém prostředí vcelku neprobádaná. Autorka tedy postupuje exploratorně, ohledává terén pro případný soustředěnější výzkum. Neprobádanost tématu se však explicitně zdůrazňuje až v samotném závěru práce, místo aby ji autorka zmínila standardně v rámci počátečního zdůvodnění, proč diplomovou práci na toto téma vůbec psát. Co v závěru práce

naopak chybí, je připomenutí aplikovaného potenciálu práce a vazba na rostoucí zájem českých učitelů o peer learning, která je nastíněna v úvodu. Paradoxně to pak působí, jako kdyby teoretický úvod psala autorka–praktička, závěr naopak autorka–teoretička. Provázanost mezi nominálně teoretickou (s. 1-34) a nominálně praktickou částí práce (s. 35-89) je solidní, i když teoretická část by se dala výrazně zhustit.

Hodnocení: A

2. Metodologie

Metodologie výzkumu je promyšlená a s ohledem na těžkosti pramenící z pandemické situace chvályhodně důsledná. Zvolené kroky jsou vesměs jasně zdůvodněny. Zdá se ale, že diplomantka neprovedla pilotáž svých pracovních listů na jiném, třeba jen minimálním vzorku stejně starých žáků. Potýkala se pak s tím, že zvolené texty (zvířecí bajky, jež se jinak hojně zařazují do výuky čtení na raném prvním stupni ZŠ) nedokázaly upoutat dostatečný zájem účastníků. To zbytečně snížilo šance na živou komunikaci. Některé formulace v žákovském dotazníku se naopak ukázaly jako příliš náročné. Dále v diplomové práci chybí informace o tom, zda byl výzkumný záměr posouzen Komisí pro etiku ve výzkumu FF UK. V případě výzkumu s nezletilými to lze silně doporučit. Informovaný souhlas uvedený v Příloze 1 obsahuje jen strohou formulaci souhlasu se zpracováním dat, aniž rodiče a účastníci informuje o průběhu výzkumu. Pokud je informovaný souhlas takto kompletní, neodpovídal běžným standardům výzkumné etiky.

V úvodu autorka vymezuje svůj výzkumný záměr jako analýzu audionahrávek. V průběhu práce však zmiňuje množství jevů, které naznačují, že byla u výzkumu zároveň zúčastněnou pozorovatelkou, např.: „*Humor se v této skupině projevoval spíše v menší míře, a to humorným chováním. Konkrétní příklady nejsou zaznamenány, protože se jednalo buď o gesta, nebo si žáci mezi sebou šeptali a nebylo možné učinit přepis jejich replik.*“ (s. 50) S některými těmito jevy pak pracuje v interpretacích dat. Pořizovala si tedy kromě nahrávek i terénní poznámky, respektive vznikl při online výuce videozáznam? Pokud ano, proč to práce explicitně nezmiňuje?

Další doplňující data, jimiž jsou interpretace primárních dat místy prokládány, se týkají školního prospěchu a běžného chování některých žáků a klimatu ve třídě jako celku. Jakou cestou autorka tyto informace získala? Zde se dostávám k zásadnímu zdroji metodologických

nejasností, kterým je silně upozaděná role vyučující v dané třídě. Bez dvou zmínek, kde se o vyučující hovoří jako o nezávislém zdroji kontextových informací („*podle informací vyučující*“, s. 54; „*na základě našeho materiálu i tvrzení vyučující*“, s. 62), by čtenář snadno nabył dojmu, že vyučující byla sama diplomantka. Pokud tomu tak nebylo, v diplomové práci chybí popis metody získávání dat od vyučující a explicitnější porovnání výzkumných aktivit s její běžnou organizací skupinové práce („*vyučující podobné aktivity zařazuje pravidelně od 6. ročníku*“, s. 38). Pokud diplomantka přece jen byla onou vyučující, mělo to být zmíněno v úvodu, včetně reflexe podvojnosti vlastní role.

Hodnocení: B

3. Práce s odbornou literaturou

S odbornou literaturou pracuje autorka suverénně, s výjimkou několika nejednoznačně ukotvených odkazů na text Bedrnová, Jarošová a Nový (2012), konkrétně na s. 60 a 62. Na s. 60 se také u téhož titulu objevuje chybná datace 2017. Je třeba ocenit kreativní práci s odbornou literaturou napříč obory, která do jisté míry kompenzuje nedostatek dosavadních českých studií na zvolené téma.

Hodnocení: A

4. Formální úroveň práce

S výjimkou odboček směrem k učitel'skému diskurzu (viz výše, část „1. Koncepce práce“) je práce napsaná jednotným a chvályhodně čtivým akademickým stylem. Text bohužel není bez překlepů, dva typy gramatické chyby se pak objevují opakovaně: absence čárky (s. 1, 10, 26, 28, 31 aj.) a/nebo nevhodné uvození vložené věty, respektive chybné skloňování vztažných a osobních zájmen (s. 1, 23, 28, 69, 73 aj.). Práce s grafy je místy matoucí, v textu se k nim nedůsledně odkazuje čísla (např. s. 75/84, graf 6) a není zřejmé, proč u různých žákovských skupin zachycují různé skutečnosti. V seznamu literatury nejsou názvy děl uvedeny kurzívou, což odporuje normě. Obecně má však práce, včetně příloh, relativně vysokou formální úroveň.

Hodnocení: B

5. Celkové hodnocení

Diplomová práce Pavlína Brabcové svědčí o samostatnosti a praktičnosti autorčina myšlení, značné nabyté erudici a osobním odhodláním navzdory komplikacím. Jednoznačně ji doporučuji k obhajobě. Metodologicky a formálně se však práce místy odchyluje od výzkumného standardu. Z toho důvodu navrhuji celkové hodnocení „Výborně“ či „Velmi dobře“, v závislosti na průběhu obhajoby.

6. Závěrečné otázky

K obhajobě bych ráda vznesla následující podněty:

- 6.1 Prosbu o vyjasnění původu kontextových dat a metody jejich sběru (gesta apod.; obecnější charakteristika žáků, třídy), viz „2. Metodologie“ výše.
- 6.2 Epistemologickou otázku, nakolik lze vzhledem k proměnám ve složení mezi prvním a druhým kolem výzkumu skutečně uvažovat pouze o třech namísto o šesti různých žakovských skupinách, případně proč.
- 6.3 Spekulativní otázku, nakolik lze pozoruhodnou jazykovou tvořivost a jazykové vtipkování žáků, které práce záslužně zachycuje (např. s 72, 82), vztáhnout k výuce češtiny a konkrétně literatury, či zda by je diplomantka ve stejné míře očekávala i při jiných předmětech a výukových tématech, respektive mimo výukové situace.

V Praze dne 5. srpna 2021

Dr. Anežka Kuzmičová

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

FFUK